

СТАБІЛЬНОСТІ НЕДОСТАТНЬО: ДІТИ ПОТРЕБУЮТЬ ДБАЙЛИВИХ БАТЬКІВ, ЯКИХ МОЖНА ЗНАЙТИ ЧЕРЕЗ МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ¹

Е. БАРТОЛЕ
*професор права Школи права,
директор програми захисту прав дитини
(Гарвардський університет, США)*

Актуальною темою є створення стабільного оточення для дітей². Але стабільність — це ще не все. Стабільність для дітей часто існує в дитячих притулках та неблагополучних сім'ях, у яких панує насильство та відсутня турбота про дитину. Така стабільність лише шкодить дитині. Сталість для дітей може бути забезпечена у прийомних сім'ях, але діти постійно переміщуються від прийомної сім'ї до рідної сім'ї та назад, або між прийомними сім'ями. Навіть якщо дитина лишається в одній прийомній сім'ї протягом всього дитинства, для неї, як правило, така форма стабільності є гіршим порівняно з проживанням у сім'ї усиновлювачів.

Щоб дитина розквітала, їй потрібна справжня турбота та стабільність, яку можуть гарантувати лише батьки, що виховують дитину від народження до повноліття. Тому нашою метою повинно бути надання всім дітям своєчасної, постійної та потрібної батьківської турботи³.

На жаль, зараз ми все ще дуже далекі від досягнення цієї мети. У світі існує багато дітей без батьків, які зростають в інтернатах, на вулицях, у притулках, при-

¹ Оригінальна стаття була опублікована в журналі *New York Law School Review*. — 2010–2011. — № 55. — Р. 781–788.

² За основу цієї статі взято лекцію, яку професор Е. Бартоле прочитала в Нью-Йоркській школі права 5 березня 2010 р. під час конференції «Стабільність для дітей». Багато з ідей, що увійшли до цієї статті, активно обговорюються, а їх джерела наводяться в книгах Е. Бартоле: *Bartholet E. Nobody's Children: Abuse and Neglect, Foster Drift, and the Adoption Alternative* — Boston: Beacon Press, 1999; *Bartholet E. International Adoption: The Human Rights Position // Global Policy*. — 2010. — Vol. 1. — P. 91; *Bartholet E. International Adoption: The Child's Story // Georgia State University Law Review*. — 2008. — Vol. 24. — P. 333; *Bartholet E. International Adoption: Thoughts on the Human Rights Issues // Buffalo Human Rights Law Review*. — 2007. — Vol. 13. — P. 151.

³ Див. *Bartholet E. Nobody's Children: Abuse and Neglect, Foster Drift, and the Adoption Alternative* — Boston: Beacon Press, 1999.

йомних сім'ях та власних сім'ях, де вони постійно страждають від насильства та занедбаності¹.

Міжнародне всиновлення може служити лише частковим вирішенням цієї грандіозної проблеми. На початку ХХ ст., на піку свого розвитку, за допомогою міжнародного всиновлення вдалось забезпечити сім'ями близько 40 000 дітей щорічно, в тому числі 20 000 у США². Це сталося, незважаючи на суворі обмеження цієї форми всиновлення, які існували завжди. Світ міг би легко помножити цю цифру на десять або на 100, знизивши обмеження та розробивши сприятливе законодавство, яке б допомагало розміщенню дітей в іноземних сім'ях. Безумовно, нам потрібно буде використовувати інші варіанти вирішення загальної проблеми дітей, що не мають батьків, але міжнародне всиновлення тільки б полегшило це вирішення. Це б дало можливість змінити життя на краще не 40 000, а 4 млн дітей, що могли померти або не мати можливості зростати щасливими³. Беручи до уваги складність пошуку соціальної взаємодії, яка сприяє істотному покращенню якості життя, такий позитивний вплив можна лише вітати. Міжнародне всиновлення також позбавляє держави обов'язку утримувати дітей-сиріт, що були передані на усиновлення. Діти-сироти часто поповнюють ряди безробітних, безпритульних та ув'язнених⁴. І міжнародне всиновлення приносиме нові ресурси до країни у формі плати за всиновлення та добровільних внесків⁵.

Більшість з присутніх на цій конференції не потрібно переконувати в позитивному значенні міжнародного всиновлення. Відповідно, мені хотілось би звернути увагу на стратегічний підхід, який ми повинні застосовувати, щоб міжнародне всиновлення працювало для забезпечення сиріт більшою кількістю домівок.

По-перше, потрібно визнати, що міжнародне всиновлення переживає кризу. Темпи цього всиновлення в США знизились протягом короткого терміну порівняно з 2004 р., коли ці темпи були найвищими, майже наполовину. Воно сповільнюється з кожним роком та особливо стрімко за останні роки⁶.

По-друге, ми повинні зберігати надію на майбутнє. Зовсім немає причин відмовлятися від міжнародного всиновлення та припускати, що воно приречене на вимирання. Якщо воно допомагає дітям, то ми зобов'язані боротись за його майбутнє.

¹ Див. там само; *Bartholet E. International Adoption: The Human Rights Position // Global Policy.* — 2010. — Vol. 1. — P. 91; *Helander E. A. Children and Violence: The World of the Defenseless.* — New York : Palgrave Macmillan, 2008.

² *U. N. Department of Economic and Social Affairs, Child Adoption: Trends and Policies.* — U.N. Doc. ST/ESA/SER.A/292. — 2009. — P. 74, 80, 86, 367 [Електронний ресурс] // Сайт «Department of Economic and Social Affairs». — Режим доступу : http://www.un.org/esa/population/publications/adoption2010/child_adoption.pdf

³ Див. *Bartholet E. International Adoption: The Child's Story // Georgia State University Law Review.* — 2008. — Vol. 24. — P. 344–49 (співставлення позитивних аспектів міжнародного всиновлення з негативними наслідками альтернатив «реального світу»).

⁴ Див. *International Adoption Policy Statement and Supporting Report* [Електронний ресурс] // Сайт «Harvard University». — Режим доступу : http://www.law.harvard.edu/faculty/bartholet/IA_Stmnt_Rep2008.pdf

⁵ Див. *Bartholet E. International Adoption: The Human Rights Position // Global Policy.* — 2010. — Vol. 1. — P. 96.

⁶ Див. ст. 92; *U.S. Dep't of State, FY 2010 Annual Report on Intercountry Adoptions (2010)* // Сайт «Intercountry Adoption». — Режим доступу : http://www.adoption.state.gov/pdf/fy2010_annual_report.pdf; *Total Adoptions to the United States, U.S. Dep't of State, Office of Children's Issues* // Сайт «Intercountry Adoption». — Режим доступу : http://www.adoption.state.gov/news/total_chart.html

Крім цього, існують причини вважати, що в майбутньому міжнародне всиновлення вважатиметься прийнятним способом знаходити домівки для дітей, які їх потребують. Ті, хто критикує таке всиновлення, звинувачуючи його в спричиненні конфлікту з правами дитини, говорять мовою минулого, коли людей визначали за їх расою та національністю. Звичайно, багато продовжує думати такими штампами, але я вважаю, що все більшої ваги набуває визнання того, що люди не можуть визначатись кольором шкіри або місцем народження. І хоча війни між націями та ворожість між різними етнічними групами, на жаль, продовжують лишатись реальністю сьогодення, все ж глобалізація триває. Превалює націленість на міжнародну торгівлю та комерцію та шлюби між представниками різних расових, етнічних і національних груп.

Міжнародні договори про усиновлення демонструють посилення легітимізації такого всиновлення. У той час як Конвенція з прав дитини наголосила на важливості розміщення дітей без батьків у межах їх рідної країни фактично за будь-яку ціну, віддаючи перевагу «внутрішньому» опікунству та іншим різновидам «належного» догляду¹ перед «зовнішнім», остання Гаазька конвенція про міждержавне всиновлення віддає перевагу лише міжнародному всиновленню².

Треба подивитись на Закон про багатоетнічне облаштування (*Multiethnic Placement Act* (далі — *MEPA*))³, який був прийнятий Конгресом США в середині 90-х рр., як модель майбутнього. До затвердження *MEPA* кожен штат у США мав власну політику з надання різного статусу представникам різних рас. Схожа ситуація спостерігається сьогодні з міжнародним усиновленням. Вважалось, що діти будуть краще себе почувати всередині їх власної расової групи. Міжрасове всиновлення вважалось крайнім заходом. Закон про багатоетнічне облаштування заборонив таку політику в Сполучених Штатах. Агентствам із всиновлення, що отримують федеральне фінансування, було заборонено використовувати ознаку раси як критерій пошуку усиновлювачів⁴.

По-третє, ми повинні працювати разом. Двоє, що поділяють віру в міжнародне усиновлення, повинні працювати, як згуртована громада. Ми — невелика група, а фінансування та вплив наших організацій обмежені. Ми боремося проти могутніх сил, у тому числі таких організацій, як Комітет ООН з прав дитини, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), та Фонд «Спасіння дітей» (*Save the Children*), які нині ставляться до міжнародного всиновлення як до крайньої міри або до неприйнятнього варіанту в принципі. Ми не можемо дозволити їм нас розділити. Нам потрібно звернутись до впливових організацій, які мають віру в ключовий принцип, а саме: діти без батьків повинні якомога раніше бути забезпечені постійною батьківською турботою, в тому числі через механізм міжнародного всиновлення, якщо дім для дитини можна знайти лише там. Нещодавно я дові-

¹ Див. *Convention on the Rights of the Child*, opened for signature November 20, 1989 // United Nations Treaty Series. — Vol. 1577. — P. 3 (чинна з 2 вересня 1990 р.).

² Див. *Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption*, opened for signature May 29, 1993 // United Nations Treaty Series. — Vol. 1870. — P. 167 (чинна з 1 травня 1995 р.).

³ *Howard M. Metzenbaum Multiethnic Placement Act of 1994*, Pub. L. No. 103-382, § 553(a)(1), 108 Stat. 3518, 4056 (codified as amended at 42 U.S.C. § 1996(b) (2000)).

⁴ Там само.

далась, що *World Vision*, християнське об'єднання євангелістів, вважається зараз найбільшою міжнародною благодійною організацією у США, що має більше представників за кордоном, ніж *CARE* (Організація з боротьби з бідністю), *Save the Children* та міжнародні проекти Американської агенції з міжнародного розвитку разом взяті¹. Нам потрібно об'єднати зусилля з церковними організаціями незважаючи на те, чи поділяємо ми їх релігійні погляди, якщо вони погоджуються з нашими ключовими принципами.

По-четверте, нам потрібно заповзяти боротись за досягнення нашої цілі, а саме — якомога швидшого забезпечення дитині постійної та належної батьківської турботи, ні в якому разі не йдучи на компроміс з тими, хто як альтернативу пропонує виховання таких дітей всередині країни, ставлячи під загрозу їхнє майбутнє. Багато могутніх джерел всіляко популяризують недоторканність так званого «права нації на своїх дітей»². Вони просувають розвиток системи прийомних сімей та сімейних будинків як вирішення світової проблеми дітей-сиріт. Вони постійно паплюжать міжнародне всиновлення, звинувачуючи його в корумпованості та торгівлі дітьми³. Вони говорять про те, що найкращим виходом для дітей буде лишитись у своїй країні, де вони матимуть можливість спілкуватись зі своїми рідними сім'ями в умовах власної національної спадщини. При цьому легко втратити надію, адже ці джерела здаються всюдисущими, заявляють про власну точку зору голосно та послідовно, у той час як дітей-сиріт ніхто не бачить і не чує, вони приховані від уваги громадськості в дитячих установах, ростуть на вулицях, відділені від нормальної соціальної та політичної активності і часто занадто молоді для того, щоб заявляти про власну точку зору чи протестувати. Ми повинні горою стояти за таких дітей, говорити про їх право на життя з турботливими батьками. Нам потрібно відмовитись від фальшивого романтизму, що оточує ідею національної спадщини.

Ці ідеї нагадують мені про проект Закону сім'ї для сиріт⁴, який подали до Конгресу представники суспільного руху, відомі як «Коаліція сім'ї для сиріт». Цей проект Закону передбачає створення в Державному департаменті нового агентства, метою якого є пошук сімей для дітей-сиріт, у тому числі через міжнародне всиновлення. У такий кризовий період це міг бути корисний проект, що дозволив би зосередити ресурси на міжнародному всиновленні. Але багато з нас відчуває, що Закон в теперішньому варіанті призвів би до більших неприємностей, ніж користі. Вочевидь, він розроблявся з метою заспокоїти тих, хто пропагує внутрішнє та паплюжить міжнародне всиновлення. У результаті в Законі закладено занадто багато компромісів:

¹ *Kristof N. D.* Learning From the Sin of Sodom // *New York Times*. — 2010. — Feb. 28. — WK11 [Електронний ресурс] // Сайт «New York Times». — Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2010/02/28/opinion/28kristof.html>

² Інформація про природу таких джерел, їх критику міжнародного усиновлення та мою відповідь на цю критику — див. *Bartholet E.* International Adoption: The Childs Story // *Georgia State University Law Review*. — 2008. — Vol. 24. — P. 357–376, і *Bartholet E.* International Adoption: The Human Rights Position // *Global Policy*. — 2010. — Vol. 1. — P. 92–98.

³ Див. *Bartholet E.* International Adoption: The Human Rights Position // *Global Policy*. — 2010. — Vol. 1. — P. 92, 96–97.

⁴ Закон про сім'ї та сиріт 2009 р., S. 1458, 111th Cong. (2009).

- ставлячи на перше місце збереження та об'єднання родини, цей Закон не передбачає, що це потрібно лише у випадках, коли батьки здатні надати безпечну та постійну турботу;
- ставлячи на перше місце опікунство в межах країни, а міжнародне усиновлення — на друге місце, цей Закон не передбачає, що такий вибір повинен надаватись, тільки коли він служить інтересам дитини;
- позиціонуючи внутрішнє усиновлення вище, ніж міжнародне, цей Закон не встановлює вимоги одночасного пошуку усиновителів в межах країни народження дитини та за межами, що надає можливість найшвидшого розміщення дітей в іноземних сім'ях за відсутності бажаючих усиновити в межах країни народження дитини.

Я сподіваюсь, що всі, хто вважає міжнародне усиновлення доброю перспективою для дітей, повинні діяти як згуртована громада, посилюючи цей Закон для того, щоб він дійсно служив нашим цілям — добитись своєчасної та постійної батьківської турботи для дітей.

На завершення, я хочу розповісти про три нещодавні випадки, щоб посилити вашу сміливість та здоровий скептицизм щодо аргументів на користь усиновлення всередині країни народження.

Перша історія — від Ф. Холмса, автора статті, що ставить під сумнів вигоди повернення дітей до своїх сімей, базуючись на десятирічному досвіді роботі в галузі охорони здоров'я дітей Непалу. Критики міжнародного опікунства часто відмічають, що лише частина дітей в притулках є «повними сиротами». Філіп Холмс говорить, що 90 % дітей в непальських притулках були вигнані з власних домівок мачухою чи вітчимом. Якщо такі діти повернуться додому, вони опиняться в небезпеці: «На підставі практичного досвіду, я дуже скептично ставлюсь до потреби та практичності пошуку підтримки таких дітей з боку їх сімей.

Ми пробували, але це не спрацювало, навіть після застосування нами найбільш наполегливих підходів та спроб об'єднати кілька дітей з їх родинами. Як ми й передбачали, фінансова допомога не допомогла купити любов нерідних батьків, навіть за умови її прийняття ними, та змушувала дітей лишатися в умовах потенційно небезпечних для них домівок. Їх могли запросто вивезти звідти в безодню Індії або змусити займатись проституцією всередині власної країни. Крім того, я не знаю, хто міг фінансувати таку широку підтримку. Міжнародне усиновлення може надати кращу матеріальну підтримку, та, що найважливіше, любов»¹.

Крім цього, багато говорять про те, що усиновленню підлягають лише круглі сироти і що для інших дітей повернення до біологічних батьків може бути пріоритетом, не надаючи при цьому особливого значення тому, чи служитиме це інтересам самих дітей².

¹ Holmes Ph. Don't Suspend Inter-Country Adoption // Republica. — 2010. — Feb. 24 [Електронний ресурс] // Сайт «Nepal Republic Media». — Режим доступу : http://www.myrepublica.com/portal/index.php?action=news_details&news_id=15541

² Див. загалом Barholet E. International Adoption: The Childs Story // Georgia State University Law Review. — 2008. — Vol. 24. — P. 333.

Другу історію мені надіслала К. Мак-Крі-Тайсон, професор школи соціальної роботи¹ Університету Чикаго. Разом зі своїм чоловіком вона всиновила двох хлопчиків-близнюків з Гватемали, які народилися в спільноті майя, групі корінного населення, яка страждала на різні форми дискримінації з боку уряду Гватемали. Мати близнюків так хотіла дати їм краще життя в міжнародному усиновленні, що вона зняла відео, згідно з яким не може бути ніяких сумнівів щодо її згоди на усиновлення. Близнюки народилися здоровими, але через мораторій на міжнародне усиновлення пройшов майже рік до моменту прийняття рішення. До того часу один з хлопчиків лежав у комі в лікарні з менінгітом, що руйнував клітини його головного мозку. Усиновлювачі сказали, що ця дитина ніколи не буде нормально функціонувати, ковтати, говорити чи ходити. Якби він отримав належну медичну допомогу, в тому числі основні щеплення, він не захворів би на менінгіт. Якби його усиновлення не затримувалось через тих, хто одержимі порушеннями при всиновленні, він не захворів би на менінгіт. Якби він залишився в Гватемалі після захворювання, він би загинув. Йому дозволили переїхати з усиновлювачами та братом-близнюком до США. Завдяки інтенсивній медичній допомозі він тепер, у віці трьох років, може ходити і навіть бігати, і, навіть якщо ще не в змозі говорити, він сміється, грається з братом і насолоджується своїм життям.

І при цьому багато хто говорить про переваги всиновлення в країні народження дітей, потребу затримувати дітей на місяці й роки, шукаючи способи влаштування дитини всередині країни, а не дозволяти міжнародне всиновлення, і що ми повинні накласти мораторій на закриття міжнародного всиновлення загалом у зв'язку з порушеннями². Мораторій на всиновлення близнюків був встановлений через повідомлення, що деякі матері отримали виплати у зв'язку з розміщенням своїх дітей для усиновлення, хоча немає жодних пояснень того, як би ці збіднілі жінки утримували б своїх дітей за відсутності цих платежів.

І нарешті, моя остання історія — звіт з *New York Times* про неофіційну систему всиновлення на Гаїті, відому як «реставек» (*restavek*)³, що дуже мало чим відрізняється від форми рабства⁴. Ця історія цитує гаїтянську матір, яка бажає віддати своїх дітей на всиновлення, яка нізащо не хотіла б, щоб її діти стали *реставеками*: «Вони примушують дітей працювати як тварин. Вони про них зовсім не піклуються»⁵. А всього на Гаїті 173 000 дітей працюють реставеками⁶.

¹ *McCrea K. T.* «Where's Beebee?» The Orphan Crisis in Global Child Welfare from an Autoethnographic Perspective // *Walking the Walk: Autoethnographic Perspectives on Social Work* / Ed. by S. Witkin. — New York : Columbia University Press, 2012.

² Див. *Bartholet E.* International Adoption: The Human Rights Position // *Global Policy*. — 2010. — Vol. 1. — P. 93; *Bartholet E.* International Adoption: The Childs Story // *Georgia State University Law Review*. — 2008. — Vol. 24. — P. 361.

³ Креольською «реставек» означає «залишитись». *Faedi B.* The Double Weakness of Girls: Discrimination and Sexual Violence Haiti // *Stanford Journal of International Law*. — 2008. — Vol. 44. — P. 147, 168. У теорії реставеки — це діти збіднілих сімей, яких відправляють на проживання до сімей багатих, що «обіцяють їх годувати, навчати та доглядати в обмін на поміч у домашньому господарстві». Тобто на практиці такі діти є фактично рабами.

⁴ *Mackey R.* Haitian Tradition is Criticized as Child Slavery // *New York Times Blog*. — 2010. — Feb. 25, 5:07 PM // Сайт «The New York Times Company». — Режим доступу : <http://thelede.blogs.nytimes.com/2010/02/25/haitian-tradition-is-criticized-as-child-slavery/>

⁵ Там само.

⁶ Там само.

І при цьому багато хто заявляє про пріоритетність усиновлення дітей в країні їх народження порівняно з міжнародним опікунством¹.

Ми знаємо, що для того, щоб діти розквітали, їм потрібне своєчасне та постійне батьківське піклування. Ми знаємо, що лише небагато з мільйонів дітей-сиріт знайдуть це піклування в себе вдома чи в країнах походження, більшість з яких утримують таких дітей в притулках, і для того, щоб знайти для них прийомних батьків, потрібні час та гроші. Ми також знаємо, що виховання в прийомних сім'ях не слугуватиме інтересам дітей настільки, як усиновлення. Ми повинні боротись за право дітей на батьківське піклування, і це означає боротьбу за міжнародне всиновлення.

Бартоле Е. Стабільності недостатньо: діти потребують дбайливих батьків, яких можна знайти через міжнародне усиновлення

Анотація. Стабільність у тій формі, що служить найкращим інтересам дітей, часто можна знайти тільки у міжнародному всиновленні. Стабільність у неблагополучних сім'ях, у притулках та прийомних сім'ях не забезпечує такого батьківського виховання, якого потребують діти. Ця стаття переконує, що усиновлення виступає не за пошук компромісу в добробуті дитини, а бореться за права дітей на міжнародне усиновлення та критикує хибний романтизм, що оточує ідею національної спадщини.

Ключові слова: добробут дитини, міжнародне усиновлення.

Бартоле Э. Стабильности недостаточно: дети нуждаются в заботливых родителях, которых можно найти через международное усыновление

Аннотация. Стабильность в той форме, которая служит лучшим интересам детей, часто можно найти только в международном усыновлении. Стабильность в неблагополучных семьях, в приютах и приемных семьях не обеспечивает такого родительского воспитания, в котором нуждаются дети. Эта статья убеждает, что усыновление выступает не за поиск компромисса в благосостоянии ребенка, а борется за права детей на международное усыновление и критикует ложный романтизм, окружающий идею национального наследия.

Ключевые слова: благополучие ребенка, международное усыновление.

Bartholet E. Permanency Is Not Enough: Children Need the Nurturing Parents Found in International Adoption

Annotation. Permanency in the form that truly serves children's best interests will often be found only in international adoption. Permanency in dysfunctional birth families, or in institutions or typical foster care, does not provide the nurturing parenting children require. This article urges adoption advocates not to compromise on principles key to child well-being, but to fight for children's right to international adoptive homes, and to reject the false romanticism surrounding birth and national heritage.

Key words: child welfare, international adoption.

¹ Див. *Bartholet E. International Adoption: The Human Rights Position // Global Policy. — 2010. — Vol. 1. — P. 92; Bartholet E. International Adoption: The Child's Story // Georgia State University Law Review. — 2008. — Vol. 24. — P. 360.*